

BORD 'el costat dret', id.: pres aquest del fr. antiq. *estribord* (avui *tribord*), que probablement ve també del neerlandès: *stierboord* id., compost amb *stier* (o *stuur* 'governall, arjau' (allò que té en mans el pilot). □ 1.ª doc.: des d'abans del S. XIX (ja figuren tots dos en Lab. 1839, grafia incompleta sense la -d).

En castellà des de 1526, en portuguès c. 1505 (respectivament 1541), en francès des de 1483 (resp. S. XVI). També podrien venir de l'escandinau (isl. *stýribord*), W. u. S. IV, 75), però la forma documentada del segon, en l'idioma antic, és *stjörnborði*; cf. DCEC I, 358; II, 450.

Babutxa [S. XVIII, DAG.], paraula provinent del persa (per conducte de l'àrab, el francès i el castellà, vegeu DCEC I, 358), excepcionalment ha descendit ja al nivell popular, almenys a Mallorca: en la cançó del 'sí-i-no' (Milà, *Romllo*, 391) la var. B substitueix *remuntes* per *babutxes*, en el vers 4 «casa't amb un sabater, y duràs bonas *babutxes*».

BAC, 'caiguda forta, patacada', probablement mot de creació onomatopeica i expressiva. □ 1.ª doc.: 1764, Carles Ros.

Defineixen ell i Sanelo «baque, caída, baja, quietud». Veg. DCEC, s. v. *baque* [princ. S. XV] i Gulsóy, p. 300 És un mot principalment valencià, però també de Tortosa i Benasc, i d'alguna comarca oriental. No veig gaire què significa precisament la locució +tirar al bac que usa diverses vegades Pitarra, segons sembla, amb caràcter molt popular (si no mig argòtic), amb sentit de fer una feina penosa (*¿fer de bastaix?*), no recollida per cap diccionari i que es degué antiquar abans de 1900: «ell se'n va haver d'anà a treballar a Gràcia / tirant lo bac per no mori's de gana» (*Ous del dia en Singlots Poètics*, 227.1, 231): potser pel patac que clava a terra el bastaix quan descarrega (cf. la frase *jo l'ha tirat un bac* 'l'he tirat en terra', Gandia, *AlcM*).

BACA, 'sostre dels cotxes i diligències, on es posen bagatges, coberts amb una coberta de couro o de tela', 'aquesta coberta', sembla haver estat pres del fr. *bâche*, que designa aquesta mateixa coberta. □ 1.ª doc.: *donar la vaca*, 1803, Belv.; *vaca* «en lo joch lo fondo que posan dos que fan companyia», 1839, Lab.

També EValor diu que en el val. meridional pronuncien *vaca* en lloc del *baca* del DFa. Bastarà remetre al DCEC s. v. *baca* per a la fonamentació de l'etimologia en les dues accs. indicades en primer lloc. *Donar la baca*, PCoromines, *Silèn* (cap. 12, O. C., 66b6, passatge ja publicat el 1910). Hi ha encara una 3.ª acc., que *AlcM* localitza a diverses a diverses comarques del NE., Centre i Sud del Princ. i que defineix «contracte de companyia en joc o negoci, en virtut del qual els contractants s'han de partir per parts iguals les pèrdues i els guanys». Sense negar que existís aquesta extensió general als negocis, hem d'admetre que es tracta pròpiament d'un terme de juga-

dors professionals, i que no li convé gaire el nom ferm i respectable de contracte, perquè es tracta d'una convenció oral entre els organitzadors o empresaris d'una timba, que en general és més o menys passatgera, com es veu per aquest passatge de Coromines, en què l'Hereu Escampa parla de la seva associació amb un «calabre» —taulatger, tafur o rufià que governa una taula de joc, cast. *coime*—: «les unces --- les té el Calabre: demà a la nit he de fer *baca* amb ell a l'Hostal de la Bolla, i ja saps que amb el Calabre no es perd mai», «per les senyes que m'ha fet el Calabre, guanyem més de cent unces cada un: d'aquí a una estona li diré que partim la *baca* ---» (*De plaer no n'hi ha mai prou* VII-VIII, pp. 211 i 219). Ara bé aquesta acc. degué tenir ampla difusió hispànica, car la trobem quasi igual, també a l'Argentina: «ganarás sólo que estés / en *baca* con algún santo», *Martin Fierro* II (v. 4098), que S. M. Lugones explicava en la seva ed. (p. 309) «estar a ocultas de acuerdo, entre dos jugadores, para ayudarse y ganar a los otros». Sembla clar que es tracta també d'una evolució del sentit bàsic de 'coberta' o 'flassada' o 'tela', ací aplicada al cobretaula o tapet de la taula de joc, d'on aquesta taula mateixa i l'associació o «banca» dels qui posen la timba en un hostal. Altres cops es tracta de jugaires menys professionals: «en la llista de mos companys --- l'ataconador, qu'era molt aficionat al domino, nos anomenava lo doble-hu: anàvem a partir de joguines; fèyem *vaca* en certs jochs ---», JPons Mass., *La Colla del Carrer*, p. 15.

BACALLA, m. Peix del gènere *Gadus*, que essent propi de les costes de Terranova, Groenlàndia i Noruega, es porta a Espanya salat i premsat. No està documentat en català, en la forma normal, fins a 1640,¹ però OPou, *ThPu.* (publ. a València el 1575, p. 64) ja registra «bacallar o abaejo: mola»; mentre que en castellà ja el trobem el 1519. Tant els noms hispànics com el fr. *cabillaud*, i fins i tot el neerlandès *kabeljauw* o *bakeljauw*, semblen difosos des de la forma gascona *cabilhau*, i no del neerlandès *bakeljauw* com s'ha suposat (REW, 4650). Del focus gascó hauria passat a Castella com a *bacallao* (després *bacalao*), i d'allà sembla haver vingut al català com a *bacallà* (més detalls en DCEC I, 358-59).

En la regió Alcoi-Alacant es diu *bacallar*, que deuria la seva -r a una confusió amb la forma autòctona *bacallar* 'vilà, rufià' (veg. l'article següent), si no és que fos deguda a un intent de valencianitzar *bacallà*, que es consideraria una forma catalana sense la -r, no pronunciada. En alguns llocs de València s'ha documentat, de més a més, *caballat*. En realitat, al País Valencià i inclús a la zona Alcoi-Alacant, així com en els parlars catalans del Sud-oest està molt estès avui *abaejo* o *abadejo* (o *badejo*),² que és un altre castellanisme o galleguisme pres d'*abadejo*.

D'altra banda, el sentit 4 que posa l'*AlcM* sota *bacallà*, com a 'pessa de fusta gruixada', que s'utilitza en les barques, seria una continuació del cat. antic *bacallar*, que Alart documenta en el seu *Inv. de la*